

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА ПЕРЕКЛАДУ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті досліджується компетентнісний портрет сучасного викладача перекладу у вищому навчальному закладі. Викладач перекладу розглядається як фахівець, що володіє компетенціями професійного перекладача та педагога вищого навчального закладу. У результаті аналізу професійної діяльності викладача перекладу були визначені наступні його професійні компетенції: загальна педагогічна компетенція, галузева компетенція, міжособистісна компетенція, організаційна компетенція, компетенція учіння, компетенція оцінювання, творча компетенція, дослідницька компетенція.

Ключові слова: викладач перекладу, вищий навчальний заклад, компетенція, професійні компетенції викладача перекладу.

Постановка проблеми. Міжнародні контакти та співробітництво з зарубіжними партнерами сприяли створенню численних перекладацьких відділень на базі вищих навчальних закладів. У процесі перекладу відбувається не лише діалог мов, але й культур, що визначають специфіку мислення різних суспільств. Зважаючи на зростаючу соціальну роль перекладачів у глобалізованому суспільстві, питання їх фахової підготовки є одним з важливих завдань вищої школи України сьогодні. Переважна більшість сучасних досліджень фахівця сфери перекладу зосереджена навколо проблеми формування та розвитку професійної компетентності майбутнього перекладача. Проте питання про створення професійного компетентнісного портрету викладача перекладу вищого навчального закладу, який би забезпечував формування та розвитку відповідних фахово-важливих для майбутнього перекладача компетенцій у процесі навчання, все ще залишається відкритим.

Сьогодні є багато досліджень з питань аналізу вмінь, функцій, технологій діяльності викладача тощо (праці В. Козакова, В. Кузьміна, Л. Мігіної, Г. Романової, Л. Савінкової, В. Сластьоніна та ін.), але немає комплексної оцінки компетенцій сучасного викладача, яка дає йому можливість ефективно виконувати педагогічні завдання в умовах мінливого середовища, входження України до європейського освітнього простору, зміни парадигми освітньої системи.

Слід зазначити той факт, що професія викладача перекладу фактично суміщає в собі спеціальності перекладача та педагога. Питання формування професійної компетентності педагога вищої школи знаходять своє відображення у роботах Г. Балла, Є. Клімова; професійну компетентність педагога і педагогічну майстерність досліджували О. Алексюк, І. Зязюн, В. Кузьміна, А. Маркова, В. Сластьонін; педагогічне покликання було предметом праць Л. Ахмедзянової; професійну культуру педагога вивчав І. Ісаєв та ін.

Що ж до досліджень професійної компетентності викладача перекладу, то на пострадянському просторі це питання частково розглядали Л. Черноватий, Г. Мірам, В. Комісаров, Л. Латишев, Р. Міньяр-Белоручев, С. Ніколаєва, Т. Крюкова. Серед зарубіжних дослідників, які займались вивченням проблеми визначення професійної компетентності викладача перекладу, можна згадати роботи С. Коліної (S. Colina, 2003), Д. Келлі (D. Kelly, 2005, 2008), Д. Гуадеса (D. Gouadec, 2002, 2007) та науково-дослідну роботу Асоціації з підготовки викладачів для перекладачів (Consortium for Training Translation Teachers (СТТТ)). Публікації зазначених авторів стосуються різних компетенцій, якими повинен володіти кваліфікований викладач перекладу. Також варто уваги аналіз вмінь викладача перекладу, здійснений у 2009 році Д. Гуадесом. Проте, не дивлячись на те, що були зроблені певні спроби для визначення основних компетенцій, якими повинен володіти викладач перекладу, щоб якісно підготувати майбутніх перекладачів, єдиного загальноприйнятого підходу все ще немає.

Мета статті полягає в аналізі професійної діяльності викладача перекладу вищого навчального закладу та дослідженні його професійних компетенцій як педагога вищої школи.

Результати теоретичного дослідження. У першу чергу, ми цілком погоджуємось із твердженням, що центральним системоутворювальним елементом професійно-педагогічної діяльності викладача є її цілі. Узагальнено їх можна визначити так [1]:

- формування системи наукових знань, умінь і навичок;
- формування особистості спеціаліста засобами навчальної дисципліни, педагогічною діяльністю у цілому й особистим потенціалом викладача.

Відповідно до головних цілей педагогічної діяльності можна виокремити такі її функції:

- перетворювальна (пов'язана з необхідністю позитивних змін людської якості, системи стосунків, педагогічної ситуації);
- інформаційна (задана необхідністю обміну культурним досвідом між поколіннями);
- комунікативна (зумовлена спільністю дій і необхідністю спілкування в системі "людина-людина");
- організаційна (пов'язана з потребою впорядковувати дії усередині педагогічних систем і процесів);
- демонстраційна (задана вимогою еталонності дій педагога, що транслює культурні зразки іншим людям).

Таким чином, дослідники компетенції сучасного викладача вищої школи визначають, що головна функція викладача, у якій найповніше виражений його професіоналізм, – це формування бази знань, а також формування й розширення понятійного тезаурусу студента, друга важлива функція – перетворення об'єкта освіти (студента) в суб'єкт самовиховання, самоосвіти, саморозвитку [1].

Викладач перекладу будує свою навчальну діяльність з усвідомленням того, що професійна діяльність перекладача передбачає виконання різноманітних видів діяльності, що забезпечують багатогранність міжмовної комунікації. Нерідко перекладачеві доводиться займатися різними видами мовного посередництва і "навколоперекладацької" діяльності: реферування, анотуванням, складанням оглядів, протоколів бесід, підготовкою службової документації тощо.

Розглядаючи сферу надання перекладацьких послуг, звернемось до результатів аналізу діяльності сучасних перекладачів, проведеного європейським дослідником Д. Гуадесом. Так, надання послуг перекладу включають [3]:

– влаштування на роботу та підписання контракту; – ведення переговорів; – робота над перекладацькими проектами; – робота з файлами; – контроль якості; – планування (час, фінанси, ресурси): - вибір основних та допоміжних засобів; - доручення завдань; - оптимізація ресурсів; - забезпечення якості процесу; – підготовка матеріалу для перекладу та початок роботи;	– переклад: - аналіз; - пошук інформації; - робота з документами; - термінографія; - передача; - індексація заробітної плати. – системи контролю якості: - читання коректури; - редагування; - тести, запитання та відповіді в режимі он-лайн; - оцінка та відповідь на коментарі клієнтів.

Зважаючи на такий довгий перелік, ми вважаємо, що професійна діяльність викладача перекладу вимагає знання перекладацької роботи "зсередини" і особлива увага повинна бути приділена структурі і змісту предмета перекладу та формуванню у майбутнього викладача перекладацької компетенції.

Переклад – це складний вид розумової діяльності, що вимагає спеціальних знань, умінь і навичок. Багатогранний характер перекладацької діяльності робить завдання підготовки кваліфікованих фахівців досить складним. У здійсненні цього завдання особлива роль належить викладачеві перекладу, який сам повинен бути грамотним фахівцем у цій галузі, і особистість якого є вирішальним фактором для досягнення поставленої мети навчання. Зважаючи на це, професійній підготовці викладачів перекладу слід приділяти першочергове значення.

Професійна компетенція викладача перекладу повинна відповідати цілому ряду вимог. Викладати дисципліну перекладу повинна людина, що має власний перекладацький досвід, що володіє відповідною професійною компетенцією, знайома з характером перекладацької діяльності, можливостями, труднощами й умовами роботи перекладача.

Викладання перекладу завжди передбачає широку загальноосвітню ерудицію в області країнознавства, історії, літератури. Як і перекладач, викладач перекладу повинен поповнювати свої знання в спеціальних галузях, для забезпечення розуміння і перекладу текстів з медицини, економіки, права, сільського господарства, промисловості, освіти, науки тощо. Істотну роль у викладанні перекладацької дисципліни відіграє особистість викладача і його здатність знайти взаєморозуміння зі студентами.

Викладачеві необхідно дотримуватися одного з найважливіших принципів навчання перекладу – принципу свідомості навчання. Для успішної підготовки майбутніх перекладачів треба навчити їх мислити як перекладач, приймати рішення, притаманні досвідченому професіоналу. Роботу слід організувати таким чином, щоб студенти розуміли доцільність рекомендацій і критичних зауважень з приводу варіантів перекладу. Необхідно показати студенту, у чому помилковість його варіанту, вказати на відхилення тексту перекладу від оригіналу, виявити причину невірної рішення, оцінити серйозність похибок і підвести студента до найбільш близького варіанту тексту перекладу. "Викладач перекладу"

повинен вміти пояснити загальні принципи, методи і прийоми перекладу, запропонувати можливі варіанти вирішення перекладацьких проблем.

Треба відзначити, що головна відмінність викладача від перекладача-практика полягає в тому, що він повинен не тільки професійно перекладати, але і вміти пояснити загальні принципи, методи і прийоми перекладу, сформувати і пояснити характер перекладацьких проблем, показати можливі варіанти їх вирішення.

Належна підготовка викладача до конкретного заняття має істотне значення у підвищенні ефективності навчання перекладу. Основний зміст заняття включає в себе певні завдання. Важливо, щоб студенти усвідомлювали, яку мету переслідує конкретне завдання і запропонована форма роботи.

Можна припустити, що більш значим досвідом володіють викладачі перекладу, які займаються практичною і дослідницькою діяльністю в різних областях перекладознавства: критика перекладу, лінгвістичні труднощі перекладу, термінології тощо. Важливо, щоб викладач був у курсі публікацій та наукових повідомлень з актуальних питань перекладознавства.

Професійна компетентність викладача перекладу передбачає не лише володіння всіма аспектами перекладацької компетенції, а й перевершує її за обсягом знань і вмінь. Ми підтримуємо думку російської дослідниці Т. Крюкової, що професійна компетенція викладача перекладу повинна відповідати цілому ряду вимог, включати всі аспекти перекладацької компетенції і перевершувати її за обсягом знань і вмінь. Базовими компонентами професійної компетенції викладача перекладу є: 1) загальнопедагогічна компетенція (психолого-педагогічна та методична), 2) предметна компетенція у сфері спеціальності викладача, 3) лінгвокраїнознавча і філологічна компетенція, 4) творча, дослідницька компетенція, 5) професійно-значущі якості особистості [2].

Отже, від професійної, методичної, педагогічної, лінгвістичної та психологічної компетенції викладача і його особистих якостей залежать, насамперед, конкретна організація і управління навчанням, підбір навчального матеріалу, вибір методичних прийомів і способів навчання та багато іншого, що впливає на результати процесу навчання.

Вивчаючи питання професійної компетентності викладача перекладу, ми звернулись до досвіду європейських дослідників, зважаючи на те, що більшість міжнародних організацій знаходиться у Європі і саме там є потреба у висококваліфікованих перекладачах, включаючи "Мекку перекладачів" Брюссель. Так, експертною групою проекту Європейський Магістр з Перекладу у вересні 2013 року було розроблено та оприлюднено перелік компетенцій, якими повинен володіти викладач перекладу. Оскільки проект Європейський Магістр з Перекладу охоплює величезну мережу університетів по всьому світу, які займаються підготовкою перекладачів для міжнародних організацій, то при розробці переліку необхідних фахових компетенцій викладача перекладу залучався не лише європейський, а й світовий досвід. На нашу думку, сучасні викладачі перекладу у вишах України також повинні підвищувати рівень своєї професійної кваліфікації з урахуванням міжнародних стандартів. Розглянемо детально систему компетенцій, якою повинен володіти викладач перекладу згідно з європейськими та світовими вимогами. Експерти проекту Європейський Магістр з Перекладу пропонують наступний перелік компетенцій викладача перекладу: галузева компетенція, міжособистісна компетенція, організаційна компетенція, компетенція учіння, компетенція оцінювання. Розглянемо кожну компетенцію детальніше [4]:

Галузева компетенція:

– Здатність виконувати будь-яке завдання, доручене студентам, відповідно до стандартів якості, встановлених у професійній практиці, зокрема мовної та міжкультурної компетенцій.

– Знання професійної галузі, включаючи:

- споріднені з перекладом професії;
- обмеження у перекладацьких проектах (час, бюджет, якість);
- галузі спеціалізації у споріднених з перекладом професіях;
- вимоги ринку;
- використання процедур та інструментів, що застосовуються при здійсненні професійного перекладу;

- освіченість у галузі перекладознавства та здійснення дослідницької роботи, яка стосується курсу;
- передбачуваний розвиток професії.

– Компетенція надання перекладацьких послуг:

- знання існуючих стандартів та умов;
- здатність критично аналізувати ці стандарти та умови;

- здатність виконувати основні та додаткові завдання при наданні перекладацьких послуг (включаючи планування, підготовку матеріалів для перекладу, гарантія якості, робота з документацією, володіння термінологією тощо).

Міжособистісна компетенція:

– Здатність інтегруватись у викладацький склад та працювати як частина команди.

– Здатність встановлювати, дотримуватись та критично оцінювати кодекс професійної етики перекладачів та викладачів.

- Вміння навчити студентів, як дотримуватись та критично оцінювати кодекс професійної етики перекладачів.
- Вміння створити оптимальне навчальне середовище для студентів.
- Вміння ефективно використовувати час та ресурси.
- Вміння навчити студентів ефективно використовувати час та ресурси.
- Стресостійкість.
- Вміння навчити студентів бути стресостійкими.
- Здатність приймати рішення та обґрунтовувати їх.
- Вміння навчити студентів приймати рішення та розставляти пріоритети.
- Здатність брати до уваги усі відповідні умови, залежно від ситуації, та зрозуміло їх пояснити (вимоги, кінцеві терміни, бюджет тощо).
- Вміння ознайомлювати студентів з відповідними умовами, залежно від ситуації (вимоги, кінцеві терміни, бюджет тощо).

Організаційна компетенція:

- Розуміння потреб студентів та їхніх очікувань від навчання в цілому.
- Створення навчального плану та усвідомлення доцільності існуючого плану.
- Вміння досягати прогресу, запланованого у програмі (наприклад, у процесі вивчення модулів в певному логічному порядку).
- Вміння створювати навчальні програми курсу або чітко дотримуватись існуючих програм.
- Вміння удосконалювати програми та курс з урахуванням особливостей професії та суспільних вимог до неї.

Компетенція учіння:

- Вміння ставити завдання, які потрібно виконати відповідно до кожного курсу та модульного компоненту:
 - пояснення мети предметів, що викладаються;
 - поділ освітніх складових на основні та додаткові завдання (наприклад, термінографія, документознавство, контроль якості), спираючись на відповідні теоретичні знання;
 - заохочення студентів до усвідомлення труднощів та проблем, пов'язаних з виконанням основних та додаткових завдань відповідної(-их) галузі(-ей), наприклад, спираючись на відповідні теоретичні знання.
- Вміння складати план занять шляхом об'єднання знань з перекладознавства та дослідницької роботи, що стосується викладання:
 - складення списку усіх завдань, що стосуються певного заняття, та впорядкування їх за пріоритетністю, послідовністю, кількістю відведеного часу на їх виконання та навчальною програмою в цілому;
 - укладання курсу та матеріалів навчальних модулів;
 - складання змісту та вибір методів навчання (наприклад, віртуальне середовище, семінари, консультації тощо).
- Знання дидактичних методів навчання перекладу та вміння інтегрувати їх у навчальний процес (наприклад, використання правильних методів учіння та навчання).
- Вміння об'єднувати процес та результати відповідного перекладознавчого дослідження та знань.
- Здатність використовувати існуючі професійні та спеціальні засоби й об'єднання їх у навчальний процес.
- Вміння мотивувати студентів.
- Вміння заохочувати студентів розвивати точність, зосередження на якості, допитливість, стратегію навчання, здатність аналізувати та підсумовувати.
- Вміння заохочувати студентів розвивати критичний підхід під час виконання завдань.
- Здатність до рефлексивного мислення (саморефлексії).

Компетенція оцінювання:

- Здатність визначати методи та критерії оцінювання для кожного завдання, що стосується курсу.
 - Вміння оцінювати початковий рівень студентів.
 - Вміння оцінювати рівень досягнень студентів (компетенції, які вони здобули та яких їм не вистачає).
 - Вміння оцінювати навчальний план та заняття, вдаючись до саморефлексії, регулярно проводити переоцінку практичної діяльності, знань та компетенцій.
 - Вміння адаптувати до результатів оцінювання навчальний план, навчальні програми та заняття.
- Таким чином, розглянувши компетенції сучасного викладача перекладу, можна зробити висновок, що вони є орієнтованими на результат навчання – підготовку фахівця сфери перекладу і передбачають поєднання ролі викладача та перекладача професіонала, який не лише теоретично підготовлений до викладання, але й має досвід перекладацької роботи, що безсумнівно допомагає у педагогічній роботі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Сьогодні викладач перекладу у вищому навчальному закладі України повинен не лише мати ґрунтовні знання мови та перекладу, займатись науково-дослідною роботою у галузі перекладознавства, володіти методикою викладання перекладу, мати широкий кругозір та розвинену ерудицію, але й постійно підвищувати свою професійну перекладацьку кваліфікацію, систематично проводити моніторинг ринку надання послуг перекладу та адаптувати процес навчання таким чином, щоб він був максимально наблизений до майбутньої професійної діяльності. Адже в умовах інтеграції України у міжнародне співтовариство підготовка перекладачів стає важливим соціальним завданням, оскільки перекладач професіонал є не допоміжною, а однією з центральних фігур міжнародного спілкування та взаєморозуміння. Напрями подальшого дослідження вбачаємо у вивченні питання оптимізації навчально-виховного процесу майбутніх перекладачів у вишах України з урахуванням світового досвіду.

Використані джерела

1. Бутенко Н. Компетенції сучасного викладача вищої школи в контексті реалізації його місії / Н. Бутенко // Вісник Львівського університету. –2009. –Вип. 25. – Ч. 1. –С. 31-39. – (Серія:педагогічні науки).
2. Крюкова Т. В. Методическая система подготовки студентов по специальности "Преподаватель перевода" в языковом вузе: на материале английского языка: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / Татьяна Викторовна Крюкова. – Москва, 2003. – 181 с.
3. Gouadec D. Translation as a Profession/ Daniel Gouadec. – Ireland.: John Benjamins Publishing, 2007 – 396 с.
4. The EMT Translator Trainer Profile Competences of the trainer in translation [Electronic resource]. – Regime of access: http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/key_documents/translator_trainer_profile_en.pdf

Skyba K.

COMPETENCE PROFILE OF A MODERN TRANSLATION TRAINER AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

The competence portrait of a modern translation trainer at a higher educational establishment has been researched. The translation trainer is supposed to possess the competencies of a professional translator and a pedagogue of a higher educational establishment. As a result of the translator trainer professional activity analysis the following professional competencies have been identified: general pedagogical competency, field competency, interpersonal competency, organizational competency, instructional competency, assessment competency, creative competency, research competency.

The researchers of the competence of the modern high school translation trainer have determined the following important functions of the trainer, such as: the formation of a knowledge base; the formation and expansion of student conceptual thesaurus, and the transformation of education object (a student) into the subject of self-education and self-development.

Teaching translation always involves a broad general erudition in the field of geography, history and literature. As a translator, translation trainer should supplement his/her knowledge in specific areas to ensure understanding and translation of texts on medicine, economics, law, agriculture, industry, education, science etc. Trainer's personality and his/her ability to find understanding with students play an important role in translation teaching.

Consequently, the specific organization and training management, selection of educational material, the choice of teaching methods and ways of teaching, and other things that affect the results of the learning process are highly depend on professional, technical, educational, linguistic and psychological competences of the trainer and his personal qualities.

Key words: translation trainer, higher educational establishment, competency, translator trainer professional competencies.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2014